

Az üdvösség ára

Aligha létezik olyan, nem egyházi személy által jegyzett, a moldvai katolikus magyarokról szóló tanulmány, amely tagadná a Hitterjesztési Kongregáció és a jászvásári római katolikus püspökség szerepét a Moldvában élő magyar etnikum asszimilációjában. Jakab Attila itt ismertetett könyvének bevezetőjében egyenesen úgy fogalmaz, hogy a csángómagyarok jelentős részének az elrománosítása/elrománosodása „egyértelműen a moldvai katolikus egyház tevékenységének köszönhető”. A szerző egy korábbi tanulmányát, bővített és aktualizált formában közreadó könyve voltaképpen annak igazolása jegyében íródott, hogy a csángók asszimilációja a román nyelvű római katolikus egyház létrehozása céljából történt, ami mind az egyháznak, mind pedig a román államnak érdekében állt.

A csángókról szóló, immár tetemesnek mondható szakirodalom tételei között valóban nem találunk olyan tanulmányt, amely a népcsoport történetét, társadalmi és vallási fejlődését, identitásának változásait összegző módon tárná az olvasó elé. Jakab Attila ezt a hiányt igyekszik pótolni azáltal, hogy egybegyűjti, és új szempontok szerint szintetizálja a szakirodalomban elérhető, egyébként jól ismert adatokat.

A kötet öt fejezetből és néhány dokumentumot közreadó függelékből áll. A fejezetek mindegyike a csángók identitásának, valamint a Vatikán geopolitikai és a román nemzetpolitikai érdekek (történeti) gyökereinek a feltárására összpontosít.

A moldvai magyarokról szóló történeti áttekintésben a szerző voltaképpen a moldvai katolicizmus történetét vázolja fel. Álláspontja szerint a csángók „kálváriája” a XVI. század elején kezdődött, amikor a háborús viszonyok következtében óriási mértékben csökkent a moldvai katolikusok száma (15.000-ról 2.799-re). Ezt az állapotot fokozta, hogy a török uralom alá került Magyarországon szétszilárdott a magyar egyházszervezet, Erdélyben pedig uralkodóvá lett a protestantizmus. A paphiánnyal küszködő Erdély és Magyarország nem fordíthatott figyelmet Moldvára. A lengyel befolyás alá került moldvai katolikusok körében tevékenykedő, a Kongregáció által Moldvában küldött idegen (olasz, dalmát, bosnyák, lengyel stb.) jezsuita és ferences szerzetesek egymás közti rivalizációja, a nyelvi akadályok stb., olyan körülményeket teremtettek, ahol a vallási élet, ha volt is, a formalításokban merült ki. A szerző szerint ebben a helyzetben maga Róma is tehetetlen volt, hagyta „a dolgokat a maguk természetes útján haladni, ügyelve azonban arra, hogy az egyházi jelenlétet, még ha látszólagos is, de folyamatosan fenntartsa”. Ezt a fajta passzivitást vagy tehetetlenséget mutatja az is, hogy a Vatikán időnként látogatásokat szervezett Moldvában, ám a Moldvából Rómába küldött leveleknek már semmi fogantatja nem volt.

A moldvai katolikus egyház román nemzetpolitikai szerepvállalását elemző fejezetben a szerző az egyház egységesítő, központosító és egyneműsítő szerepét vázolja fel, melynek végeredményeképpen a XIX. század végén megalakul a *román katolikus egyház/püspökség*. Az állami rendeleteket végrehajtó egyházi (papnevelde, kántorképző, kiadók stb.) és állami szervek (iskolák) együttes fellépése nemcsak a templomban és az iskolában, hanem a hétköznapi életben is háttérbe szorította a magyar nyelvet. Az intézmények nagy szerepet vállaltak abban is, hogy a csángókról alkotott, a magyar és a nemzetközi tudományosságban meglehetősen vitatott (román) eredettörténetet ismertté tegyék a román közvélemény előtt, amire – az egyház értelmezése szerint – azért volt szükség, mert az ortodox egyházban és a kormányzati körökben a katolikusok idegen elemnek számítottak. A szerző szerint a Moldvában látványosan és rohamos léptékben pusztuló nyelvet és kultúrát Magyarországon mitikus, ősmagyar dimenzióba emelték, aminek az illusztrálásához idéz egy 1879-ben, Egerben kiadott és terjesztett röpiratot. Köztudott, hogy nem ez az egyetlen, a csángó kultúra ősiségét, a moldvai magyar közösségek életerejét elismerő irat, idézésével, mégis sokat torzít az egyébként is torz keretben személt, a XIX. századi magyarságról alkotott képünkön. A népi kultúra, az archaikus világkép pozitív (ősi) jelzőkkel történő ellátása csak mai szemmel

tekinthető mítoszteremtő vállalkozásnak. Egy organikus, az egyéni és a közösségi életet keretbe foglaló, a teljes önellátást biztosító kultúra tényszerű számbavételének éppúgy tekinthető.

Jakab Attila szerint azáltal, hogy – a második vatikáni zsinatot követően – az egyház és a liturgia nyelve román lett, megszűnt az a választóvonal, ami az ortodoxok és a katolikusok között fennállt. Ebből kifolyólag, a helyi egyháznak komoly harcot kell folytatnia egyrészt az ortodox vallással, másrészt a magyar nyelvvel szemben, lévén, hogy előbbi esetében a román nyelvben, utóbbi esetében a katolicizmusban osztozik a csángóság. A szerző nézete szerint a csángókra jellemző, az egyház által előidézett kulturális és civilizációs elmaradottság eredményeképpen a csángók megfélemlített, lelkileg megnyomorított és szolgálékúságra nevelt babonás népcsoportot alkotnak, mely fölött korlátlan hatalmat gyakorol az egyház. Nézete szerint a (román) nyelvi felzárkózás csorbítani fogja a tekintélyelvű, feudális falusi katolikus társadalmi rendet is, ahol a pap szava szent és sérthetetlen volt. A sommás konklúzió olyan külső, személyes tapasztalatokra nem hivatkozó szemlélő véleményéről vall, aki a csángókat homogén, egységesen műveletlen, akarategyenge népcsoportnak tekinti, nem veszi tekintetbe a csángók istenhitét, ami az egyházhoz, valláshoz való kötődés alapmotivációja, és azt sem, hogy mit jelent a vallás a földműves (csángó) parasztközösség életében.

Ez a szemlélet érvényesül a harmadik, a csángók identitását tárgyaló fejezetben is, ahol a szerző, ismét csak a szakirodalomból jól ismert tételekre hivatkozva úgy fogalmaz, hogy a csángók súlyos identitáskrisziban szenvednek, lévén, hogy az értelmiségi réteget nélkülöző, csonka struktúrájú társadalmi körülmények közepette megragadtak egy, a középkorra jellemző identitásformánál, ahol nem a nyelv és a nemzeti tudat, hanem a vallás számított az önazonosságot meghatározó elsődleges tényezőnek. A szerző egyszerre állítja azt, hogy a csángók bizonytalan és konfúz identitással rendelkeznek, és azt, hogy az identitás kérdéséről valójában csak spekulatív írárok alapján tájékozódhatunk.

A magyar nyelv és kultúra szerepe és megítélése kapcsán Jakab Attila mindjárt a fejezet elején leszögezi, hogy a csángóság körében a magyar nyelv „ténylegesen soha nem volt közösségformáló, a magyar nemzeti közösséghez odakapcsoló szimbolikus tényező, és nem is töltött be kulturális szerepet”, nem vált a művelődés eszközévé, hanem megrekedt a mindennapi kommunikációs szükségletek kielégítése szintjén. Később mégis bámulatosnak nevezi a „csökönyös ragaszkodást”, amit a csángók a magyar nyelv iránt tanúsítottak hosszú évszázadokon át. Kissé ellentmondásos a szerző vélekedése, hiszen könyve bevezetőjében hosszasan idézi azokat a csángók által írott, a Vatikánnak és a magyar egyházi méltóságoknak címzett (panasz) leveleket, ahol a csángók – félre nem érthető módon – magyarságukra, a magyarsághoz való tartozásukra hivatkozva könyörögnek magyarul tudó pap küldéséért.

A nyelvjárás jövőbeni állapota kapcsán a szerző úgy fogalmaz, hiú ábránd az az elképzelés, hogy az irodalmi magyar nyelv oktatása mellett változatlanul fenn lehet tartani az archaikus tájnyelvet, lévén, hogy nézete szerint a kettőt lehetetlen egyidőben beszélni. Mint írja, a „csángó nyelv” mindenképpen eltűnésre van ítélve. A csángók alapvető jogait eltipró egyházi és állami intézkedéseket elítélő – vagy legalábbis néven nevező – szerző, úgy tűnik, az ezeket a jogokat (anyanyelvű oktatás pl.) biztosító kezdeményezéseket is elmarasztalja, utóbbiakat a „sajátos csángó kultúra” megszűnését elősegítő mesterséges beavatkozásoknak tartva. Nem kétséges, hogy a moldvai magyar nyelvjárások sorvadását az asszimiláció mellett éppen az irodalmi magyar nyelvvel való érintkezés hiánya okozza, amely – ahogyan azt a palócok, székelyek stb. nyelvjárása esetén látjuk –, nem csak megújítja, de egyúttal erősíti is a nyelv pozícióit, melynek használata így sokrétűbbé válik.

A kötet ötödik s egyben utolsó fejezetében, *Demokratizálódás és globalizáció, új lehetőségek és új kihívások* címmel a szerző a '89 utáni eseményeket tekinti át, azokra a fordulópontokra fókuszálva, amelyek az „artikuláltabb magyar öntudattal rendelkező

csángók” tevékenységéhez kapcsolódnak, úgymint: az önrendelkezés és népképviselői jegyében alapított civil szervezetek, a saját sajtóorgánumok létesítése, a székelyföldi, majd a moldvai iskolákban kiépített anyanyelvű oktatási programok stb. Az egyes fejezetekben következetesen érvényesített koncepciónak megfelelően a szerző itt is rámutat a helyi egyháznak a magyar nyelvoktatás ellen elkövetett intézkedéseire. Némely magyar szerzőhöz hasonlóan az egyház maga is a csángó őskultúra védelme érdekében tiltakozik a magyar nyelv oktatása ellen, és igyekszik a magyar közvélemény figyelmét a nyelvi problémákról a mélyszegénységben, az infrastrukturális elmaradottságban szenvedő csángókra irányítani.

A kötet címében feltett kérdésre, hogy ti. *Mivé lesz a csángó magyar?* Jakab Attila kettős választ ad. A csángók jövőjét szerinte annak a kérdésnek az eldöntése határozza meg, hogy mi a fontosabb cél: a magyar nyelv és kultúra, vagy egy pusztulásban túltitizált, „ősmagyar (etelközi) paradicsomi állapot”-nak turisztikai látványosságként való mesterséges fenntartása. E kutatói spekulációk láthatóan nélkülözik az érintetteknek a kérdéssel kapcsolatos álláspontját. Ezen kívül pedig egymást feltételező és egymásra épülő tényezők mesterséges szétválasztásán alapszik, ami mind eszmei, mind gyakorlati szempontból problémás és meddő vállalkozás, hiszen a kultúrák maguk is változó jelenségek, és csak a hagyományokban gyökerező, megújuló kultúra képes a fennmaradásra. Sok kérdést vet fel az a szemlélet is, miszerint *„a kultúrájukhoz ragaszkodó csángók romantikus képe különösen alkalmas történelmünk egy drámai történetbe való ágyazásába, amelynek társadalmi sikere azáltal biztosított, hogy ráépül a fájdalmas magyar sors mítikus hagyományaira”*. Jakab Attila tanulmánya a maga egészében példa vagy egyenesen bizonyíték arra, hogy a csángók „fájdalmas sorsát” nem a magyarországi mítoszteremtők alkották meg, hanem a katolikus egyház jászvásári szervezete, a román állam és a romániai magyar érdekképviselő. A csángó történetírásra jellemző, a népcsoport „pusztulását”, a magyar nyelv és kultúra eltűnését hangsúlyozó fogalmak nem egészen történelmi, publicisztikai fikcióik.

A szerző meggyőző érvekkel igazolta tételét, miszerint a helyi katolikus egyház pasztorációjában a csángók – tegyük hozzá: etnikai és kulturális – érdekeit, lelki és szellemi javait nem tekintette szempontnak, ennél fogva, a csángókat a nemzetközi politika és a vatikáni geopolitika áldozatainak tekinthetjük. Ezen áldozat fejében a klérus az üdvözülés lehetőségét kínálta fel a csángóknak. Ennek tükrében kérdés, hogy vajon, hogyan reagálna az egyház a szerző azon felszólítására, hogy Róma nyújtson elégtételt „a csángóknak okozott több évszázados lelki szenvedésért és megaláztatásokért”.

(Jakab Attila: Mivé lettél, mivé leszel, csángó magyar? A katolikus egyház szerepvállalása a moldvai csángók elrománosításában. Kairosz Kiadó. Budapest, 2012.)

Iancu Laura